

غم‌ناله‌های آفتاب

شرح و تحلیل خطبه‌ی شقشقیه و

نقد و بررسی نظرات ابن ابی‌الحدیّد بر این

خطبه

محد حسین نوحه خوان

سر شناسه:	نوحه خوان، محمد حسين، ۱۳۴۳
عنوان و پديدآورنده:	غم‌ناله‌های آفتاب، محمد حسين نوحه خوان
مشخصات نشر:	قم، مدين، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهري:	۴۳۲ ص
موضوع:	امام علي ع، نهج البلاغه، ابن ابی الحديد، نقد و تفسير
رده بندي كنگره:	۱۳۹۲ غ ۸ ن ۹۲۳/۰۴۲۳ BP
رده بندي ديويي:	۲۹۷/۹۵۱۵
شماره كتابشناسي:	۳۰۷۵۳۵۲

مؤسسه‌ی انتشارات مدين

غم‌ناله‌های آفتاب

شرح و تحليل مظهری شفقشقيه و نقد و بررسی سفنان

ابن ابی حمديد بر اين خطبه

محمد حسين نوحه خوان

ناشر ❀ ❀ انتشارات مدين

نوبت چاپ ❀ ❀ اول، ۱۳۹۲

تيراژ ❀ ❀ ۱۵۰۰

چاپخانه و صحافی ❀ ❀ کوثر

ليتوگرافي ❀ ❀ مدين. قم. ۳۷۷۲۲۶۰۱

قيمت ❀ ❀ ۲۰۰۰۰ تومان

شابک ❀ ❀ ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۷-۰۶۸-۲

كليۀ حقوق برای ناشر محفوظ است

مرکز پخش: شميران، اقدسيۀ ابتدای جاده‌ی لشكر، اراج، خيابان شهيد

تيموري، كانون فرهنگي و هنري حضرت جواد الائمه عليه السلام

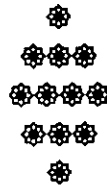
فكس: ۲۲۴۶۴۲۳۹، همراه: ۰۹۱۲۳۸۴۷۳۶۷

مرکز پخش قم: خيابان انقلاب، بين كوچۀ ۱۴ و ۱۶، ساختمان ميلاد

طبقه زیر زمین، واحد ۲ همراه: ۰۹۱۲۱۵۲۰۸۳۵

اهداء به:

ساحت مقدس حضرت یار، آن سوار بی قرار، گل سرسبد خلقت، مهر
سپهر ولایت، امام زمان علیه السلام که بهاری جاودان را برای برهوت دنیا به
ارمغان خواهد آورد.

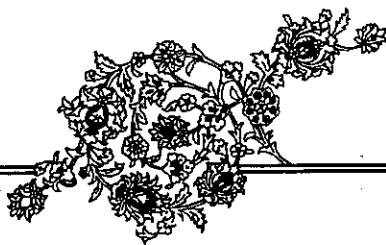

معلم وجودش عشق است و روشنگر دل و جان:

سپاس و ستایش بیکرین از آن او که هستی بخش جهان است و پدید
آورنده‌ی انسان و درود و سلام بی با آن بر فرستادگان پاک و برگزیده‌اش،
که آنان را به راهنمایی جهانیان فرستاد. سلام بر انسان‌های با فضیلتی
که از پرتو وجود خویش تاریک‌خانه‌ی جان ما را روشنایی بخشیده و با
شهد گوارای دانش، کام طالبان علم را حلاوت و روح‌اناز را طراوت
می‌بخشند. هم آنانی که در پهن، دشت زمان چون کوهی با صلابت، قد
بر افراشته با همتی به وسعت هستی، هرچه دارند ره توشه‌ی راهیان
طریق معرفت می‌نمایند.

باشد که در راه حق جویی، حق‌گویی، حق‌پویی، بیدارتر، پرشورتر و
روشن‌بین‌تر گام برداریم. انشاء الله تعالی

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
دیباجه	"۱۵"
مقدمه	"۱۷"
هدف از این پژوهش	"۱۸"
وصیّ حضرت رسول خدا ﷺ چه کسی است؟	"۱۹"
در باره‌ی خطبه‌ی شقشقیه	"۲۱"
* فصل اول	"۲۳"
شرح حال سید رضی و موقعیت علمی ابن ابی الحدید	"۲۳"
◊ بخش اول: شرح حال و زندگی‌نامه‌ی سید رضی	"۲۴"
سید رضی کیست؟	"۲۴"
سید رضی مؤلف نهج البلاغه	"۲۴"
پدر و مادر و نیاکان سید رضی	"۲۴"
نبوغ وی	"۲۶"
مقام او در ادبیات عرب	"۲۷"
ملکات فاضله‌ی او	"۲۸"
مناصب وی	"۲۹"
نهج البلاغه و سید رضی	"۳۰"
رحلت سید رضی	"۳۱"
◊ بخش دوم: موقعیت علمی و اداری ابن ابی الحدید	"۳۳"

- "۳۲" شخصیت علمی ابن ابی الحدید
- "۳۲" ولادت
- "۳۴" موقعیت‌های اداری ابن ابی الحدید
- "۳۴" آثار علمی ابن ابی الحدید
- "۳۷" مذهب ابن ابی الحدید
- "۳۹" **★ فصل دوم**
- "۴۰" در پیرامون نهج البلاغه
- "۴۰" **◇ بخش اول:** چرا در باره‌ی نهج البلاغه تردید می‌کنند؟
- "۴۰" خطبه‌ی شقشقیه از سخنان امام علی (ع) است
- "۴۲" خطبه‌ی شقشقیه در نهج البلاغه
- "۴۴" ترجمه‌ی خطبه‌ی شقشقیه
- "۴۵" پناه به خدا از نورانی که به دستور او تشکیل شد!
- "۴۷" **◇ بخش دوم:** خطبه‌ی شقشقیه در کتب دانشمندان
- "۴۷" خطبه‌ی شقشقیه در نسخه‌ی زیر آ
- "۴۸" خطبه‌ی شقشقیه در ارشاد شیخ مفید
- "۵۰" خطبه‌ی شقشقیه در نسخه‌ی برقی
- "۵۱" خطبه‌ی شقشقیه در نسخه‌ی جلودی
- "۵۲" **◇ بخش سوم:** دانشمندانی که پیش از سید رضی این خطبه را نقل کرده‌اند
- "۵۶" علمای مکتب اهل بیت (ع) و مکتب خلفا ناقل خطبه‌ی شقشقیه
- "۵۷" **◇ بخش چهارم:** دفاع از خطبه‌ی شقشقیه
- "۵۷" راویان خطبه‌ی شقشقیه
- "۶۴" **◇ بخش پنجم:** منابع قدیمی خطبه‌های نهج البلاغه
- "۶۴" منابع شیعی و سنی خطبه‌های نهج البلاغه
- "۶۷" **◇ بخش ششم:** آیا نهج البلاغه دست خورده است؟
- "۷۰" **◇ بخش هفتم:** شبهات و پاسخ به آن‌ها

- ◇ بخش هشتم: شرح‌های نهج البلاغه..... "۸۳"
- ◇ بخش نهم: متن خطبه‌ی سوّم "شقشقیه" شرح ابن ابی الحدید..... "۸۷"
- نسب ابو بکر و نیده من اخبار ابیه..... "۸۷"
- مرض رسول الله ﷺ و امره اسامة بن زید علی الجیش..... "۹۰"
- عهد ابو بکر بالخلافة الی عمر بن الخطاب..... "۹۱"
- طرف من اخبار عمر بن الخطاب..... "۹۴"
- قصة الشوری..... "۱۰۱"
- نتف من اخبار عثمان بن عفان..... "۱۱۱"
- ترجمه‌ی متن خطبه‌ی سوّم شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید..... "۱۱۴"
- نسب ابو بکر و مختصری از اخبار پدرش..... "۱۱۴"
- بیماری حضرت رسول خدا ﷺ و فرمانده ساختن اسامة بن زید بر لشکر..... "۱۱۶"
- فرمان ابو بکر در مورد خلافت عمر بن خطاب..... "۱۲۰"
- نمونه‌هایی از اخبار عمر بن خطاب..... "۱۲۴"
- داستان شوری..... "۱۳۸"
- نمونه‌هایی از اخبار عثمان بن عفان..... "۱۵۴"
- چند نکته‌ی دیگر..... "۱۵۷"
- ★ فصل سوّم..... "۱۶۱"
- نقد سخنان ابن ابی الحدید بر شرح خطبه‌ی شققیه..... "۱۶۲"
- ◇ بخش اول: امام از دیدگاه اهل تسنن..... "۱۶۲"
- علمای مکتب خلفا در جستجوی حکم..... "۱۶۳"
- آیا امامت اصل اعتقادی است؟..... "۱۶۴"
- شرایط انتخاب امام..... "۱۶۵"
- ◇ بخش دوّم: نقد و بررسی..... "۱۶۶"

- وجود تناقض در گفتار علمای اهل تسنن در باب امامت..... "۱۶۸"
- اختلاف نظر در شرایط گزینش امام..... "۱۷۰"
- طرز گزینش امام..... "۱۷۳"
- ♦ بخش سوّم: نقدی بر آراء..... "۱۷۴"
- ♦ بخش چهارم: ابو بکر در بستر مرگ..... "۱۸۰"
- سه کاری که انجام دادم..... "۱۸۱"
- سه کاری که ترک کردم..... "۱۸۱"
- سه موضوعی را که باید از حضرت رسول خدا ﷺ می‌پرسیدم..... "۱۸۲"
- ♦ بخش پنجم: نقدی بر این گفتارها..... "۱۸۲"
- نقد و بررسی..... "۱۸۶"
- ♦ بخش ششم: عمر راز غصب خلافت را فاش می‌کند..... "۱۸۹"
- خلیفه رازی را فاش می‌کند..... "۱۹۳"
- نقدی بر گفتار خلیف..... "۱۹۴"
- ممانعت از وصیت حضرت رسول خدا ﷺ..... "۱۹۵"
- سر العالمین از غزالی است یا دیگری..... "۱۹۹"
- او با ستم کاری بر من پیشی گرفت..... "۲۰۱"
- رازی که سرانجام فاش شد..... "۲۰۱"
- باز هم خلافت از دست ما رفت..... "۲۰۲"
- زیرکی عمر یا نیرنگ او..... "۲۰۴"
- ♦ بخش هفتم: پایان دوران سه خلیفه..... "۲۰۴"
- ♦ بخش هشتم: گفتار ابن ابی‌الحدید در شرح سخنان امیر المؤمنین علیؑ..... "۲۰۶"
- ♦ بخش نهم: گفتار ابن ابی‌الحدید..... "۲۰۷"
- نقدی بر گفتار ابن ابی‌الحدید..... "۲۰۸"
- * فصل چهارم..... "۲۱۵"**
- دو کار بسیار مهم حضرت رسول خدا ﷺ قبل از رحلت..... "۲۱۶"
- ♦ بخش اوّل: فرستادن لشکر زیر پرچم اسامه..... "۲۱۶"

- "۲۱۷" از قضیه‌ی جیش اسامه دو نکته به دست می‌آید.
- "۲۱۹" نقد گفتار ابن ابی‌الحدید.
- "۲۲۵" **♦ بخش دوم:** قضیه‌ی صحیفه و دوات.
- "۲۲۸" حدیث جعلی عایشه در مورد خلافت ابو بکر.
- "۲۲۹" نقد سخن عایشه.
- "۲۳۰" عایشه منکر وصایت امیر المؤمنین علیه السلام.
- "۲۳۳" عملیات مسلمانان پس از رحلت حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله.
- "۲۳۳" تجهیز حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله بوسیله‌ی امام علی علیه السلام.
- "۲۳۴" اجتماع انصار در سقیفه.
- "۲۳۴" عمر و انکار مرگ حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله.
- "۲۳۶" نقدی بر این سخنان.
- "۲۳۷" حضور عمر، ابو بکر و امیر عبیده در سقیفه.
- "۲۳۸" بیعت ناگهانی با ابو بکر.
- "۲۴۳" چرا قریش خلافت را از امام علی علیه السلام دور می‌کردند؟
- "۲۴۵" چرا انصار بعد از شکست؛ با امام علی علیه السلام تلافی نکردند؟
- "۲۵۱" چرا قریش حق امام علی علیه السلام را به او ندادند؟
- "۲۵۳" گفت و گوی عمر با ابن عباس.
- "۲۵۴" نقدی بر این گفتارها.
- "۲۶۶" سخنان نقیب در سرّ عدول صحابه از امام علی علیه السلام.
- "۲۶۸" نقدی بر گفتار نقیب.
- "۲۶۹" نقدی بر سخن ابن ابی‌الحدید.
- "۲۷۲" شکست انصار و دشمنی قریش با آنها و حمایت امام علی علیه السلام از انصار.
- "۲۸۵" *** فصل پنجم**
- "۲۸۶" نخستین سخنان حضرت علی علیه السلام در لباس خلافت.

- ♦ بخش اول: راه کارهای دولت اسلام از زبان امام علی علیه السلام "۲۸۶"
- نقد نظرات ابن ابی‌الحدید "۲۸۹"
- ♦ بخش دوم: امام علی علیه السلام و بی‌تابی‌های مردم از عدالت "۲۹۲"
- نقدی بر گفتار ابن ابی‌الحدید "۲۹۷"
- ♦ بخش سوم: احتیاج مردم به سرپرست "۳۰۳"
- ♦ بخش چهارم: دشمنی طلحه و زبیر زیر خاکستر بیعت "۳۰۷"
- نجوای نیرنگ معاویه "۳۰۷"
- عایشه سخنران می‌شود! "۳۱۴"
- دروغ طلحه "۳۱۵"
- طلحه و زبیر بی‌اجازه بیعت کردند "۳۱۷"
- عایشه می‌رود تا خلیفه برگزیند "۳۲۱"
- گفت‌گوی عایشه با ام سلمه "۳۲۳"
- ♦ بخش پنجم: حاکم حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و قلم مسلمانان! "۳۲۷"
- ♦ بخش ششم: سلسله احادیث که در باره‌ی خلافت جعل شده است "۳۳۰"
- دروغ آشکار "۳۳۷"
- ♦ بخش هفتم: این سخنان خشن و صداهای درهم و رهم چیست؟ "۳۴۱"
- حکم جاعلان و دروغ‌پردازان "۳۴۴"
- حکم کسانی که این دروغ‌های باطل و بی‌ارزش را حفظ کرده‌اند "۳۴۴"
- * فصل ششم** "۳۴۷"
- انتقادهای امیرالمؤمنین امام علی علیه السلام از خلفا "۳۴۷"
- ♦ بخش اول: انتقادهای امام علیه السلام از خلفا از منظر خطبه‌های نهج‌البلاغه "۳۴۸"
- خطبه‌ی دو "۳۴۸"
- ولایت ویژه‌ی آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم است "۳۴۸"
- خطبه‌ی ششم "۳۴۸"
- علی خلافت را حق مسلم خویش می‌دانست "۳۴۸"
- خطبه‌ی صد و هفتاد دو "۳۴۹"

- "۳۴۹" من بر امر خلافت حریص نبودم.
- "۳۴۹" نقد نظرات ابن ابی الحدید.
- "۳۵۱" نامه‌ی سی و ششم.
- "۳۵۱" خطبه‌ی صد و شصت و دوم.
- "۳۵۳" خطبه‌ی سی و سوم.
- "۳۵۳" قسمتی از سخنان امام علی (ع) به هنگام خروج برای جنگ با اهل بصره.
- "۳۵۴" خطبه‌ی بیست و ششم.
- "۳۵۴" کلام امام علی (ع) در باره‌ی تنهائی خویش برای گرفتن حق خود.
- "۳۵۵" خطبه‌ی دویست و هفدهم.
- "۳۵۵" از سخنان امام علی (ع) که در شکایت از قریش فرموده است.
- "۳۵۶" خطبه‌ی شصت و هفتم.
- "۳۵۶" سخن امام علی (ع) در باره‌ی انصار.
- "۳۵۷" انتقاد امام علی (ع) از امت اسلامی بعد از تعیین ابو بکر به خلافت.
- "۳۵۸" خطبه‌ی دویست و دوم.
- "۳۵۸" هنگام به خاک سپاری سرور زنان جهان حضرت زهرا (ع).
- "۳۶۲" ✦ بخش دوم: سخن پایانی و منصفانه با ابن ابی الحدید معتزلی.
- "۳۶۷" ✦ فصل هفتم.
- "۳۶۸" تأملی بر سخنان ابن ابی الحدید از منظر قرآن کریم و کتب اهل تسنن.
- "۳۶۸" ✦ بخش اول: چهل برهان قرآنی دلالت کننده بر امامت امام علی (ع).
- "۳۹۹" ✦ بخش دوم: هفتاد منقبت خاص امیر مؤمنان حضرت علی (ع).
- "۴۰۹" ✦ ترجمه‌ی هفتاد منقبت خاص امیر مؤمنان حضرت علی (ع).
- "۴۲۳" منابع و مآخذ.

امیر مؤمنان علی علیه السلام سرچشمه‌ی کرامت و قلّه‌ی بلند فضائل و کمالات انسانی است. این قلّه‌ی فضیلت به قدری با شکوه و شگفت‌آور است که حتی دشمنان و کینه‌ورزان خود را هم به تحسین واداشته و به عظمتش اعتراف نموده‌اند. حقیقت‌طلبان و نیک اندیشان "اعم از مسلمان و غیر مسلمان" هم در شرح فضائل آن حضرت علیه السلام آثار ماندگاری از خود به جای گذاشته‌اند.

امام علی علیه السلام که پرورش یافته‌ی حضرت ختمی مرتبت صلی الله علیه و آله بود، پا به پای رسول خدا صلی الله علیه و آله حرکت نمود و چنان که خود فرمودند: "از رفتار و کردار و اندیشه‌های و حیانی و حکمت آموز ایشان درس می‌آموختم" بطوری که با ایمان محکم و استوار و نیز با اعمال خالصانه‌ی خود در نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله منزلتی عظیم یافت. این منزلت به اندازه‌ای بود که عایشه می‌گوید: "خداوند نیافرید کسی را که نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله محبوب‌تر از علی علیه السلام باشد."^۱

ابن عساکر شافعی به سند خود از "بریده" نقل می‌کند که "محبوب‌ترین زنان نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله فاطمه علیها السلام و از مردان، علی بن ابیطالب علیه السلام است."^۲

آری از فضایل علی بن ابیطالب علیه السلام همان بود، که خود دائماً مردم را بدان متذکر می‌شد، با رسول خدا صلی الله علیه و آله در راه خدا هجرت کرد، در سخت‌ترین نبردها شجاعت بی مثالی را از خود نشان داد و مردانه از اسلام و رسول خدا صلی الله علیه و آله دفاع کرد، و

۱- نهج البلاغه، عید، خطبه‌ی ۱۹۲.

۲- "ما خلق الله خلقا کان احب الی رسول الله صلی الله علیه و آله من علی علیه السلام تاریخ دمشق، ج ۲، ص ۱۶۲، ح ۶۴۰.

۳- همان، ج ۲، ص ۱۶۵.

همین که رسول خدا ﷺ او را بعنوان برادر، و حتی به جانشینی خود انتخاب کرد و با لقب امیرمؤمنان، والاترین صحابه به مردم معرفی کرد.^۱

هم‌چنین در عرصه‌ی علم، در عالی‌ترین مراحل علمی سیر می‌کرد؛ بطوری که میراث‌دار علم نبوت شد و داناترین صحابه لقب گرفت. از جنبه‌های اخلاقی قوت ایمان و پایداریش در راه حق، تواضع و فروتنی، فتوت و مردانگی، حلم و بردباری، سخاوت، شجاعت، صبر و شکیبایی و نیز یاری‌رسانی‌اش به محرومان، ضرب‌المثل عام و خاص بود.^۲

فضائل علی‌علیه‌السلام فقط محدود به این دنیا نیست؛ بلکه در عرصه‌ی آخرت و صحنه‌ی قیامت نیز ترازوی حق و باطل و میزان اعمال است. آن حضرت ﷺ تقسیم‌گر بهشت و جهنم و شفیع صحرای محشر است و پیروانش از رستگارانند.^۳

www.ketab.ir

۱- الکافی، کلینی، ج ۱، ص ۲۹۲. تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۲۷۶ و تفسیر البرهان، ج ۲، ص ۵۰.
 ۲- مناقب خوارزمی، ابو المؤید موفق بن احمد اخطب خوارزمی، ص ۴۲. انوار الهدی، قم و فرآند السبطین، جوینی، ابراهیم، ج ۱، ص ۱۴۹، ح ۱۰۹.
 ۳- القدیر، علامه‌ی امینی، ج ۶، ص ۳۳۴.

ابن ابی الحدید از شخصیت‌های درخشان علمی قرن هفتم هجری است، مهم‌ترین اثر او شرح نهج البلاغه است که یکی از شرح‌های عالی بر این کتاب شریف محسوب می‌گردد.

دانش گسترده، تساهل و تسامح فوق العاده و استفاده‌ی مؤلف از منابع پیشین و کتاب‌های ارزش‌مندی که بسیاری از آن‌ها اندکی پس از نگارش شرح، در هجوم مغولان نابود گردید، به ارزش این اثر افزوده است. ابن ابی الحدید در رشته‌های علمی مانند زبان عربی، شعر و ادب معانی و بیان، کلام و تاریخ صدر اسلام، دانشمند بزرگی بود، علاوه بر این وی یک دانش‌اصولی و نویسنده‌ی برجسته در زمینه‌ی شعر و نثر محسوب می‌گردد.

ابن ابی الحدید جوانی خود را در زادگاهش گذراند، در آنجا اصول کلام را مطالعه کرد و به معتزله گرایش یافت، وی به دلیل حضور در مدین بنیایی که شیعه در آن صاحب نفوذ بود، هفت قصیده‌ی مشهور به "العلویات" را سرود. او بعد از آن به بغداد رفت و پس از آشنایی با دانشمندان آنجا، عقایدش تعدیل شد، وی در آنجا از حمایت خلفای عباسی بهره‌مند گردید، بطوری که هدایایی از ایشان دریافت کرد. لذا با توجه به اهمیت معرفی فضائل و راهکارهای حکومتی مولای متقیان علی علیه السلام ضرورتی است که اینک جامعه، دانشگاه‌ها و مجامع علمی بویژه نسل دانشجو و قشر فرهیخته، بدان‌ها سخت نیازمند است. از این رو در این پژوهش

نقد و انتقاد از ابن ابی الحدید در نحوه‌ی بازگویی حقایق مندرج در این خطبه است، ابن ابی الحدید به خاطر دیدگاه مذهبی اهل تسنن خواسته است که خطبه‌ی شقشقیه‌ی نهج البلاغه را طوری تفسیر کند که خلافت خلیفه‌ی اول را امری حق جلوه دهد و با تأویل بردن کلام علی علیه السلام در صدد اثبات حقانیت امر سقیفه و مشروع جلوه دادن خلافت مکتب خلفا برآمده است. در این نوشتار با استفاده از مبانی تاریخی، قرآنی، عقلی و با استناد به خطبه‌ی شقشقیه اثبات می‌شود که مکتب خلفا لیاقت نشستن بر مسند خلافت را نداشتند و آن را بطوری غیر انسانی غصب کردند.

پژوهنده برای اثبات این امر به نمونه‌هایی از کارهای خلاف اسلام و خلاف عقل سلیم مکتب خلفا اشاره دارد و آن دو را در مورد ابتدایی‌ترین مسائل و معارف اسلامی افرادی کم درایت معرفی می‌کند. و سپس در پایان به بررسی فضایل امیرالمؤمنین علیه السلام در آیات قرآن و کتب مکتب خلفا پرداخته و حضرت علیه السلام را از هر جهت لایق امر خلافت و رهبری اسلام شمرده است. در لا به لای مطالب این پژوهش به انواع فتنه‌ها و آزار و اذیت‌های مخالفان، امام علی علیه السلام به سرکردگی مکتب خلفا و یاران‌شان نسبت به آن حضرت علیه السلام از جمله جریان سقیفه‌ی بنی ساعده و شورای مطروحه‌ی مکتب خلفا و نمونه‌هایی از فتنه‌های آنان اشاره شده است.

♦ هدف از این پژوهش:

- آشنایی هر چه بیشتر با مبانی اعتقادی امیر مؤمنان علیه السلام و ائمه‌ی اطهار علیهم السلام
- شرح و تحلیل خطبه‌ی شقشقیه.
- آشنایی بیشتر با اعتقادات ابن ابی الحدید.
- نقد و بررسی سخنان ابن ابی الحدید.
- بررسی موضع گیری‌های ابن ابی الحدید نسبت به حقانیت امام علی علیه السلام.
- بررسی عملکرد خلفای سه گانه در برابر مواضع بر حق امیر مؤمنان علیه السلام.
- که به نمونه‌هایی از آن در این تحقیق اشارت می‌گردد.

و پس از بررسی اهداف ذکر شده:

- به نقش محوری تعلیم مکتب وحی در ایستادگی و مقاومت در برابر دشمنان

پی خواهیم برد.

- نقش کلیدی تمسک جامعه‌ی اسلامی به دو ثقل، کتاب الله و عترت حضرت رسول خدا ﷺ کلید و رمز موفقیت آنان در عرصه‌ی کوشش و تلاش در راه دین مشخص خواهد شد.

- با بیان و معرفی صحیح آئین الهی به مردم جامعه توسط مرشدان آگاه و عامل به دستورات و معارف الهی می‌توان جامعه‌ی اسلامی را در هجمه‌های دشمنان مقاوم نمود؛ زیرا مقاوم سازی فرهنگ و تقویت دینی بر پایه‌ی حقایق و معارف صحیح مکتب اهل بیت ﷺ جامعه و امت اسلامی را بیمه خواهد نمود.

- در این راستا نقش رهبران و عالمان دینی در احیاء صحنه‌هایی از واقعیت‌های تاریخی و زنده نگه داشتن الگوهای فردی و اجتماعی امیر مؤمنان علی ﷺ و اهل بیت اطهار ﷺ مشهود می‌گردد.

❁ وصی حضرت رسول خدا ﷺ چه کسی است؟

سیره و سنت رسول خدا ﷺ الهی برای ادامه‌ی راهشان، انتخاب وصی برای خویش بوده است. 'وصی' جانشین کسی است که او را انتخاب کرده تا پس از مرگ کارهای مربوط به او را انجام دهد. وصایت که اینم صادر است، نزد متکلمان شیعه همواره وصیت رسول خدا ﷺ به هنگام بیعت مردم با حضرت علی ﷺ را در ذهن متبادر می‌سازد. بنابر این، این مسئله قبل از اصل امامت مطرح بوده است. بعد از سقیفه، کلمه‌ی وصی مکرر به کار رفته است. از آن می‌توان به روز بیعت با علی ﷺ و هنگام جنگ‌های جمل،^۲ صفین، نهروان،^۳ و نیز سخنان امام حسین ﷺ اشاره کرد.

در این میان حدیث "لکل نبی وصی و وارث و ان علیا وصی و وارثی"^۴ به حدیث وصایت معروف است. رسول خدا ﷺ در این حدیث علی ﷺ را بطور مطلق

۱- علل الشرایع، ج ۲، ص ۴۹۶.

۲- تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۷۹.

۳- انساب الاشراف، ج ۳، ص ۴۳. یکی از اصحاب امام علی ﷺ در روز جمل می‌گفت: "نقتل من یرخلف الوصیا".

۴- طبری، ج ۴، ص ۳۴۰ تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۹، مروج الذهب، ج ۲، ص ۴۲۸ و ۴۳۰ و ج ۳، ص ۱۲.

۵- مستدرک الحاکم، ج ۳، ص ۱۷۲.

۶- الکافی، ج ۱، ص ۲۵۵. ابن عساکر، علی بن الحسین، تاریخ مدینه دمشق، ج ۳، ص ۹۵، حدیث ۱۱۲۴.

وصی خود معرفی کرده است؛ یعنی او مجاز است در تمام اختیاراتی که رسول خدا ﷺ داشته، تصرف نماید و این همان معنای خلافت است. پس از رحلت رسول خدا ﷺ کلمه‌ی وصی یکی از القاب مشهور امام علی علیه السلام شد.^۱

ابوذر در زمان عثمان در مسجد رسول خدا ﷺ می‌نشست و حدیث وصایت را برای مردم بازخوانی می‌کرد.^۲ علی علیه السلام نیز در باره‌ی وراثت و وصایت اهل بیت ﷺ فرمودند: وصیت و وراثت رسول خدا ﷺ در بین اهل بیت ﷺ است.^۳ چنان‌که به هنگام بیعت گرفتن از ایشان نیز مکرر می‌فرمودند: "من وصی رسول خدایم."^۴

اهمیت مواضع شگفت‌انگیز سیاسی امام علی علیه السلام در قبال وقایع سقیفه در این است که او سیاست را دوشادوش دین، می‌دانست و آن‌جا که پای دین در میان بود، حاضر نبود با هیچ‌کس و بر هیچ چیز مصالحه کند. این تفاوت اساسی بین مواضع علی علیه السلام در تمام حیات او و سایر سیاستمداران و دین‌داران است که تمام مواضع او را سرشار از حکمت نموده است.

حضرت علی علیه السلام از این که حق الهی‌اش غصب شده و در جامعه‌ی اسلامی انحرافی پدید آمده است، به شدت آزرده خاطر بود، چنان‌که با استدلال‌های متین خویش، مناقشه‌مهاجر و انصار را در سقفه مهر، اعتراض قرار داد و بعدها نیز در خطبه‌ی بشقشقیه، گله‌مندی شدید خود را اظهار داشت. ایشان در عین حال به دلیل مصالح اسلام^۵ با آنان که روی کار آمده‌اند، به مخالفت آشکار نپرداخت و به جهت همان مصلحت‌ها، پس از مدتی با آنان بیعت کرد تا اساس اسلام حفظ شود.^۶

۱- حسکلی، عبدالله بن احمد، شواهد التنزیل لقواعد التفضیل فی الآیات النازلة فی اهل البيت ﷺ، محقق محمد باقر محمودی، ج ۱، ص ۹۴، شریف مرتضی، رسائل المرتضی، ج ۴، ص ۹۳.
 ۲- تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۷۱.
 ۳- طبرسی، احمد بن علی، الاحتجاج علی اهل اللجاج، ج ۱، ص ۲۳۱.
 ۴- رک به الکافی، ج ۱، ص ۶۲.
 ۵- این مصالح را می‌توان حفظ اهل بیت رسول خدا ﷺ، خطر مرتدان که در صحنه ظاهر شده بودند، خطر احتمالی رومیان و... نام برد. برای اطلاع بیشتر، رک به پیشوایی، مهدی، سیره‌ی پیشوایان، ص ۷۷.
 ۶- وقعة صفین، منقری، نصر بن مزاحم، ص ۶۵.

بنابر این آشنایی با شیوهی صحیح حکومت و زمامداری الهی از دیدگاه امیرالمومنین (علیه السلام) و نیز شناخت رفتارهای صحیح اخلاقی و مورد نقد قرار دادن شرح ابن ابی الحدید بر این خطبه "شقشقیه" مبنی بر تبیین راه کارهای دقیق و الهی علی (علیه السلام) امری است ضروری.

◆ در باره‌ی خطبه‌ی شقشقیه:

خطبه‌ی شقشقیه "خطبه‌ی سوم نهج البلاغه" یکی از مهم‌ترین خطبه‌هایی است که در آن به مسئله‌ی خلافت و نقد سه خلیفه‌ی نخستین پرداخته شده است. صراحت و روشنی انتقادات امام (علیه السلام) نسبت به آن سه نفر به گونه‌ای است که برای گروهی این تردید پیش آمده که:

- آیا این سخنان اصلاً از امام (علیه السلام) است یا خیر؟
- آیا این خطبه واقعاً از امام علی (علیه السلام) است؟
- آیا شواهد تاریخی دیگری بر تأیید سخنان امام (علیه السلام) وجود دارد؟
- آیا ابن ابی الحدید کلام امام (علیه السلام) را تأویل نموده است؟
- آیا تأویل ابن ابی الحدید درست است؟
- آیا ابن ابی الحدید در شرح خود بر این خطبه به دفاع از امام (علیه السلام) پرداخته یا آن سه نفر را تبرئه کرده است؟

از این خطبه ترجمه‌هایی صورت گرفته است اما شرح ابن ابی الحدید بر این خطبه به صورت پراکنده مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. در این مکتوب سعی شده است که مطالب یکجا ارائه گردد. تا مورد استفاده‌ی اساتید فرهیخته و دانشجویان و تمامی خوانندگان عزیز قرار بگیرد.

انشالله تعالی

محمد حسین نوحه خوان

تهران - شمیرانات

تابستان ۱۳۹۲